Фәрман БАЈРАМОВ,
филолокија елмләри намизәди,
досент

XX ӘСР АЗӘРБАЈЧАН АЛИМЛӘРИ ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

Азәрбајчан библиографијасынын инкишафында мүтәхәссис библиографларла јанашы, мүхтәлиф билик саһәләри үзрә танынмыш алимләрин дә хидмәтләри чох олмушдур. Азәрбајчан алимләринин библиографијаја мараг көстәрмәләри библиографијадан бәһрәләнмәләринин вә ондан елми тәдгигат ишләриндә сәмәрәли истифадә етмәләринин нәтичәсидир.

Азәрбајчан библиографијасынын тарихинә нәзәр салдыгда мә'лум олур ки, алимләримиз бу саһәдә тәхминән 1960-чы илдән фәалијјәт көстәрмишләр. Милли библиографијанын инкишафында алимләрин хидмәтләри республикамызын библиограф алимләринин, китабханачы-библиографларын јазыларында јери кәлдикчә гејд олунмуш вә онларын бу саһәдәки әмәји јүксәк гијмәтләндирилмишдир. Профессор З.Әлијевин[1] тәдгигатларында даһа мараглы фикирләр вардыр. Лакин бу саһәдә Азәрбајчан алимләринин фәалијјәти хүсуси тәдгигат објекти олмамышдыр. Она көрә дә алимләрин бу саһәдә фәалијјәтини јығчам шәкилдә китабхана ичтимаијјәтинә чатдырмаг вачибдир.

Филолокија елмләри доктору, профессор Н.Ахундов өмрүнүн мүәјјән һиссәсини республиканын елми китабханаларында кечирмәклә милли библиографијанын инкишафында даһа јахындан иштирак етмишдир. Н.Ахундовун чап етдирдији библиографик көстәричиләр елми ишчиләрин библиографик тә'минатында мүһүм әһәмијјәтә маликдир. Алимин библиографик фәалијјәти чохчәһәтлидир. Онун бу саһәдә илк гәләм тәчрүбәләриндән бири

[1] Әлијев З.Һ. Азәрбајчан библиографијасынын тарихи. — Б., 1973, 77 с.

"Азәрбајчанда дөври мәтбуат"[1] ады илә чап етдирдији көстәричидир. Көстәричи мүхтәлиф дилләрдә чап олунмуш дөври мәтбуатын библиографијасы саһәсиндә илк аддымлардан бири һесаб олунур. Алимин тәртиб етдији библиорафик көстәричидә 1832—1920-чи илләрдә республиканын әразисиндә Азәрбајчан, рус, ермәни, күрчү, полјак вә алман дилләриндә нәшр едилмиш 400-дән артыг мүхтәлиф истигамәтли гәзет вә журнал тәсвир едилмишдир. Мүәллиф тәхминән 30 сәһифәјә јахын тарихи фактларла чох зәнкин олан мүгәддимә јазыб көстәричинин әввәлиндә чап етдирмишдир. Мәтбуат тарихини өјрәнән муасир охучулар көстәричинин мүгәддимә һиссәсиндән чох шеј өјрәнә биләрләр. Бу чәһәтдән көстәричинин мүгәддимә һиссәси онун елми әһәмијјәтини артырыр. Көстәричинин тәкрар нәшри 1987-чи илдә нәшр олунмушдур.

Көстәричинин библиографија һиссәси Азәрбајчан дилиндә чап олунмуш дөври нәшләрин тәсвири илә башлајыр. Тәсвирдә гәзетләрин ады әрәб әлифбасы илә верилмиш, сонра кирил әлифбасы илә там тәсвир едилмишдир. Тәсвирдән мүхтәлиф мә'луматлары өјрәнмәк олур. Көстәричијә Азәрбајчан дилиндә 140, рус дилиндә 197, ермәни дилиндә 68, күрчү вә башга дилләрдә 5 гәзет вә журнал дахил едилмишдир. Көстәричи үчүн мүәллиф тәрәфиндән тәртиб едимиш "Азәрбајчанда дөври мәтбуатын хроноложи вә чоғрафи чәдвәли" адланан көмәкчи апарат онун охучулар үчүн әһәмијјәтини артырыр.

Н.Ахундовун[2] библиографија саһәсиндә хидмәтләриндән бири дә көркәмли шаир вә јазычыларын зәнкин ирсини топламагла онлар һаггында шәхси библиографик көстәричиләр һазырлајыб чап етдирмәсидир. Бу саһәдә алимин әмәли ишләриндән бири бөјүк шаир С.Вурғун һаггында чап етдирдији шәхси библиографик көстәричи һесаб олунур. Көстәричинин әввәлиндә охучулар үчүн "Бир нечә сөз" адлы јазысындан сонра шаирин тәрчүмеји-һалына аид гејдләр верилмишдир. Бундан сонра "Әсәрләри" адланан бөлмә кәлир. Сонра әсас бөлмәнин жанра көрә јарымбөлмәләри илә таныш олуруг: "Ше'рләри", "Поемалары", "Драмлары", "Тәрчүмәләри", "Сәмәд Вурғунун мә'рузә вә чыхышлары", "Елми вә публисист мәгаләләри, очеркләри". Көстәричинин икинчи әсас бөлмәси "Сәмәд Вурғунун һәјат вә јарадычылығы һаггында"

[1] Ахундов Назим. Азәрбајчанда дөври мәтбуат (1832—1920). Библиографија. —Б., 1965, 176 с.

[2] Ахундов Назим. Сәмәд Вурғун (Библиографија). — Б., 1949, 50 с.

адланыр. Алим дүзкүн олараг бурада материаллары мәзмунундан асылы олараг: "Һәјаты", "Јарадычылығы", "С.Вурғунун ајры-ајры әсәрләри һаггында" адланан бөлмәләрә ајырмышдыр.

Н.Ахундов көстәричини тәкрар чапа һазырлајыб 1965-чи илдә нәшр етдирмишдир.[1] Көстәричинин тәкрар нәшриндә шаирин 29 китабынын тәсвири верилиб. Сонра көстәричидә верилмиш "Ше'рләри" бөлмәсинә шаирин 306 ше'ри, "Рус дилиндә" адланан бөлмәсинә исә 110 ше'ри дахил едилмишдир.

Н.Ахундовун[2] библиографик фәалијјәтиндә онун рәһбәрлији алтында вә јахындан иштиракы илә 940 сәһифә һәчминдә чап олунмуш "Азәрбајчан Совет әдәбијјатшүнаслығы" адлы чох санбаллы библиографик көстәричи мүһүм јер тутур. Көстәричијә 1920—1975-чи илләрдә әдәбијјатшүнаслыға аид чап едилмиш китаблар, гәзет вә журнал мәгаләләри дахил едилмишдир. Үмумиликдә 20 минә гәдәр материалы өзүндә әкс етдирән бу көстәричи охучулар үчүн мүһүм библиографик мәнбә һесаб олунур.

Милли библиографијанын инкишафында чох бөјүк хидмәтләри олан алимләрдән бири дә филолокија елмләри доктору, дилчи алим Ш.Сә'дијев олуб. О, өмрүнүн ахырынадәк дилчилик саһәсиндә чалышмыш вә чох гијмәтли әсәрләр гојуб кетмишдир. Бунунла јанашы Ш.Сә'дијев Азәрбајчанда дилчилик үзрә әдәбијјатын библиографијасынын јарадычысы һесаб олунур. О, узун илләрдән бәри апардығы ахтарышлар нәтичәсиндә зәнкин материал топламыш, бу материаллар әсасында "Азәрбајчан дилчилији"[3] адлы библиографик көстәричи чап етдирмишдир. Көстәричи 1920—1980-чи илләри әһатә етмәклә дилчилик үзрә әдәбијјатын илк елми көмәкчи ретроспектив библиографијасы һесаб олунур. Алим бу көстәричини чап етдирмәклә Азәрбајчан библиографијасы тарихиндә өзүнә хүсуси јер тута билмишдир. Ш.Сә'дијев көстәричијә дахил етдији материалы үч бөлмә үзрә системләшдирмишдир. Көстәричинин бөлмәләри дилчилијин бүтүн саһәләрини әһатә етмишдир. Үмумиликдә көстәричијә 4289 әдәбијјат дахил едилмишдир. Алим бу көстәричини чап етдирмәклә Азәрбајчан библиографијасы тарихиндә бөјүк бир бошлуғу арадан галдыра билмишдир.

[1] Ахундов Назим. Сәмәд Вурғун. 1906—1956. Библиографија. — Б., 1965. 189 с.

[2] Ахундов Назим вә башг. Азәрбајчан Совет әдәбијјатшүнаслығы (1920—1975). Библиографија. — Б.. Елм, 1983, 940 с.

[3] Сә'дијев Ш. Азәрбајчанын ичтимаи елмләри (1920—1980-чи илләр). Библиографик көстәричи. Азәрбајчан дилчилији серијасы. —Б., Елм, 1982, 467 с.

Ш.Сә'дијев библиографија саһәсиндә олан билик вә тәчрүбәсини лүғәтләрин библиографијасыны јаратмаг ишиндә көстәрә билмишдир.[1] Алим Ш.Пашајева илә бирликдә Азәрбајчанда чап едилмиш лүғәтләри там топлајыб "Лүғәтләрин библиографијасы" ады илә "Елм" нәшријјатында чап етдирмишдир. Мүәллифләр лүғәтләри принсип е'тибарилә библиографик чәһәтдән тәләб олунан гајдада системләшдирмишләр. Көстәричијә дахил едилмиш лүғәтләрин бүтүн нәшрләри тәсвир едилмишдир. Бу да билик саһәләри үзрә лүғәтләрин нәшри тарихи илә мараглананлар үчүн әһәмијәтлидир.

Ш.Сә'дијев дилчи алимләр һаггында шәхси библиографик көстәричи тәртиб етмәклә[2] дә бу саһәдә јахындан иштирак етмишдир. Бу чәһәтдән республиканын көркәмли дилчи алими Абдулла Оручов һаггында чап етдирдији шәхси библиографик көстәричи охучулар үчүн даһа мараглыдыр. А.Оручов дилчилик үзрә чох зәнкин ирс гојуб кетмишдир. Ш.Сә'дијев алимин бүтүн әсәрләрини, тәрчүмәләрини топлајыб онун шәхси көстәричисинә дахил етмишдир. Үмумиликдә көстәричи 1929-чу илдән 1974-чү иләдәк дилчи алимин чап олунмуш китаблары, мәгаләләри һаггында һәр нөв мә'луматы өјрәнмәкдә охучулара имкан јарадыр. Көстәричинин мүсбәт чәһәти онун тәртибчиси дилчи алим Ш.Сә'дијевин библиографик тәчрүбәсинин нәтичәсидир. Бунунла јанашы, гејд етмәк лазымдыр ки, Ш.Сә'дијевин чап етдирдији библиографик көстәричиләрлә танышлығы өзүнүн бу сәнәтә олан бөјүк марағынын нәтичәсидир.

Азәрбајчан библиографијасынын мүһүм голларындан бирини Азәрбајчан тарихинин библиографијасы тәшкил едир. Азәрбајчан тарихинин библиографијасы тарихшүнас алим Н.Гулијев тәрәфиндән јарадылмышдыр.[3] Алимин чап етдирдији "Азәрбајчан тарихи" адлы көстәричи 1920—1961-чи илләрдә чап олунмуш әдәбијјаты өзүндә әкс етдирди. Бу илләрдә Азәрбајчан тарихинин дөврләри, саһәләри үзрә олан материаллар алим тәрәфиндән топланмыш вә мүвафиг бөлмәләр үзрә системләшдирилмишдир.

Филолокија елмләри доктору Һәбиб Бабајев Азәрбајчан әдәби әлагәләри үзрә чап етдирдији чох гијмәтли библиографик

[1] Сә'дијев Ш., Пашајева Ш. Лүғәтләрин библиографијасы.—Б., Елм, 1970, 52 с.
[2] Сә'дијев Ш., А.А.Оручов. библиографија. — Б., Елм, 1978, 54 с.
[3] Гулијев Н.Азәрбајчан тарихи (1920—1961) Библиографија. — Б., Елм, 1970. 284 с.

көстәричиләрлә милли библиографија тарихиндә нәзәрә чарпачаг бир бошлуғу арадан галдыра билмишдир .

Һ.Бабајеви охучулар библиограф кими илк дәфә олараг чап етдирдији "В.Мајакоски вә Азәрбајчан" адлы библиографик көстәричи илә танымышлар.[1] Көстәричинин тәртиби гајдасы, онун мәнтиги дахили гурулушу, верилмиш бөлмәләр белә демәјә әсас верир ки, әдәбијјатшүнас алим көстәричини јарадычы шәкилдә тәртиб едә билмишдир.

Һ.Бабајевин бу саһәдә ән бөјүк хидмәтләриндән бири 1920—1973-чү илләри әһатә едән "Азәрбајчан әдәбијјатынын бејнәлмиләл әлагәләри" адлы санбаллы елми көмәкчи библиографик көстәричи чап етдирмәси олмушдур.[2] Јери кәлмишкән гејд етмәлијик ки, бу көстәричи елми ичтимаијјәт тәрәфиндән марагла гаршыланмышдыр. Әдәбијјатшүнас алим Һ.Бабајев апардығы кениш ахтарышлар нәтичәсиндә Азәрбајчан әдәбијјатынын 36 харичи өлкә халгларынын әдәбијјаты илә олан әлагәсинә аид чох зәнкин материал топлајыб көстәричијә дахил етмишдир.

Әсримизин мүхтәлиф дөврләриндә јашамыш бу алимләрин библиографија саһәсиндә нәчиб әмәлләри, чап етдирдикләри библиографик көстәричиләр охучулар тәрәфиндән һәмишә өјрәниләчәк вә истифадә олуначагдыр.

[1] Бабајев Һ. В.Мајаковски вә Азәрбајчан. — Б., 1958, 43 с.
[2] Бабајев Һ. Азәрбајчан әдәбијјатынын бејнәлмиләл әлагәләри: Библиографија (1920—1973). — Б., Елм, 1978, 638 с.